

"שבת כלה מלכתא" הערות והארות בענין קבלת שבת

דניאל אלכסנדר הלוי סטאום

הוצאתי לאור ענף א' מקונטרס זה לכבוד לידת בנו בכורנו יעקב מאיר שלום ני"ו, כה' טבת תשס"ג,
וענף ב' לכבוד לידת בתנו אביבה רחל נת"ו, כדי חשון תשס"ה.

ועכשיו בעזהשי"ת אני מו"ל ענף ג' בשבח והודאה להשי"ת על כל הטוב אשר גמלנו
ובפרט בלידת בנינו אברהם יוסף ני"ו במזל טוב ובשעט"ומ, כו' חשון תשס"ח.

ואנחנו תפילה שתזכנו לראות רק נחת ממנו ומכל משפחתנו, ויקוים בנו "שלא תמוש התורה מפינו
ומפי זרענו ומפי זרע זרענו עד עולם". ותזכנו לטעום קדושת שבת קודש ועי"ז ל"חיים זכו" וכמש"כ
בקונטרס זה שאף שקדושת שבת הוי קביעא וקיימא עדיין מוטל עלינו לשמור ולקבל השבת כדי
להשפיע קדושתו בכל קצות תבל. ותנחלנו ליום שכולו שבת ומנוחה לחיי העולמים.

שבת כלה מלכתא

ענף א'

א. בגמ' דף ל"ב ב' "דאמר רבי חנינא בואו ונצא לקראת כלה מלכתא ואמרי לה לקראת שבת כלה מלכתא רבי ינאי מתעטף וקאי ואמר בואי כלה בואי כלה" עכ"ל הגמ'. ופירש"י וז"ל, "בואו ונצא; כאדם המקבל פני מלך". והנה רש"י פירש דברי רבי חנינא "בואו ונצא לקראת כלה" למה צריכים לצאת לקראת הכלה והרי הכלה היא באה אל החתן וכמו שרבי ינאי אמר "בואי כלה בואי כלה", ולכן פירש"י שיסוד דברי רבי חנינא הוא מפני שהשבת היא "כלה מלכתא" כמלך שצריכים לצאת לקראתו, וכמו שבמלך בשר ודם שבא אל העיר יוצאים כל אנשי העיר עם בניהם וטפם לקבל את פני המלך גם בשבת צריכים לצאת לקראת השבת.

אמנם רבי ינאי "מתעטף וקאי ואמר בואי כלה בואי כלה", דהוא סבר שהשבת היא כמו כלה, וכמו בשעת החופה שהחתן עומד קודם והכלה באה אליו גם בקבלת שבת צריך לנהוג כמו שהחתן נוהג בכלה שהאדם עומד מוכן לקבל את השבת לבוש בבגדי שבת ומזומן לקבל את השבת, וקורא ואומר "בואי כלה בואי כלה". ומתוך דברי רש"י נראה דיסוד המחלוקת היא אם שבת היא כמלך שצריך להקביל את פניו, או שהיא ככלה שהיא באה לקראת החתן, שרש"י פירש בדברי רבי חנינא שצריך לצאת לקראת השבת "כאדם המקבל פני מלך" וההכרח לזה מכיון שאין יוצאים להקביל פני הכלה ובע"כ שהוא מדמה הענין למלך וכלשונו של רבי חנינא "כלה מלכתא", ורבי ינאי סובר שהשבת היא ככלה שצריכים להיות מזומנים לקבלתה ואין יוצאים לקראתה, וזה מה שרבי ינאי היה "מתעטף וקאי" דהיינו לובש בגדים הראויים לשבת ואמר "בואי כלה בואי כלה".

ב. ונראה לבאר מה יסוד הדמיון וההשוואה שבין שבת למלך לדעת רבי חנינא, ובין שבת לכלה שצריכים לנהוג בה כמו שנוהגים בכלה לדעת רבי ינאי; דהנה ידוע הוא היסוד של ספרים הקדמונים בחילוק שבין קדושת שבת לבין קדושת יו"ט, דקדושת שבת "קביעה וקיימא" שהוא קדושה בעצם אלא שאנו מצווים לנהוג בה קדושה מכיון שיש בה קדושה בעצמותה, ולעומת זה קדושת יו"ט בא ממה שישראל מקדשים אותו

ויעויי הרחבת ביאור הענין בספר סידורו של שבת (שרש ראשון ענף א') שהביא דברי הזהר (אמור צד עא) שכתב כי אין השבת "מזמן של הקדש" שהרי שלו הוא ירשה הוא בהחלט של הקדש ולא הזמנה, וממשיך שם וז"ל, "והרב הגדול המקבל בעל "שערי גן עדן" (בסידורו קול יעקב, כוונת השבת, סוד קדושת השבת) הרחיב דברו לבאר ענין זה וכתב וז"ל, "יום השביעי הוא קדש והוא קדוש מעצמו בלי שום סיוע ממעשה התחתונים ואינו תלוי בתחתונים להחליף אותו לזולתו או לקדשו עפ"י ביי"ד כמו שהבי"ד מקדשין המועדות וראשי חדשים, רק ויקדש אלוקים את יום השביעי שהוא קדוש מידי הקב"ה כי קדוש היום לאדוננו ולא מקרא קדשי כמו הזמנים וראשי חדשים, ולכן בזמנים וראשי חדשים מסיימין הברכה "מקדש ישראל והזמנים" או "מקדש ישראל וראשי חדשים", כי המה תלויין בקביעות עפ"י ביי"ד, משא"כ ביום השביעי מסיימין הברכה "מקדש השבת" לבד שהקב"ה מקדש השבת ולא ישראל, ולכן תדע כי כל הכוונות של שבת מן תפילת ערבית עד מוצאי שבת אין כוונתנו כמו בשאר הימים והזמנים - שע"י תפילתנו וכוונתנו ע"י עובדא דלתתא יתער עובדא לעילא ולעילא להעלות כל העולמות כפי ערך הזמן שנוכל להעלות העולמות ע"י כוונתנו, אבל כוונת שבת אין אנו מכוונים לעשות ע"י פעולת כוונתנו שום עליה למעלה כי הוא נעלה מאליו" עכ"ל. ומבואר שקדושת השבת הוא כולו מאתערותא דלעילא ואינו שייך למעשינו אנו, ולכן קבעו חז"ל בברכה של שבת רק "מקדש השבת" שכל ענין קדושתה הוא רק מהקב"ה בעצמו לחוד, אבל בשאר ימים טובים קבעו חז"ל בנוסח הברכה גם את ישראל "מקדש ישראל והזמנים" כיון שגם לישראל חלק בקביעות קדושת הימים.

אמנם יעוי' באוה"ח (בראשית ב, ג) שנראה מדבריו שהשבת עיקר עניינו הוא במה שמקיימים ושומרים אותו בפועל, דהאוה"ח שם כתב את היסוד הגדול שהקב"ה נתן כוח קיום בבריאה רק ששה ימים ויותר מזה אין כוח בבריאה להתקיים, אלא שבכל שבת מתחדש כוח זה לעוד ששה ימים נוספים, וז"ל האוה"ח שם, "שהשבת הוא המקיים העולם כל ששת ימים ואחר עבור ששת ימים יבא שבת אחרת ויחייהו ויקיימהו עוד ששת ימים אחרים. ולך לדעת כי מציאות השבת בעולם הוא קיומו שמקיימים אותו כי אם אין מקיימים שבת אין שבת ותמצא שאמרו ז"ל חלל עליו שבת אחת כדי שישמור שבתות הרבה, ואם אין שומר שבת מה זאת עושה, ולזה כל המקדש את השבת פירוש מקיים ושומר קדושתו באמצעות זה ישנו לשבת ובאמצעותו מתקיים העולם" עכ"ל. ועיי'ש שהביא שמאז בריאת העולם לא פסקה שמירת השבת שאדם הראשון היה שומר את השבת ואחריו שת בנו וכן המשיך שרשרת של צדיקים ששמרו את השבת לאורך כל הדורות עד אברהם אבינו, וזהו קיום העולם מכיון שאם אין שומרים את השבת אין שבת והרי שבת היא הכוח להמשך קיום הבריאה לעוד ששה ימים ובלא שמירת השבת אין כוח להמשך קיום הבריאה.

ועכ"פ מתבאר מדברי האוה"ח דמציאות השבת היא מה שמקיימים אותה ובלא שמקיימים אותה "אם אין מקיימים שבת אין שבת", ולכאורה זה נראה סותר למה שהבאנו קודם מספר שערי גן עדן, דהתם נקט שקדושת השבת קביעא וקיימא שהשבת יש לו קדושה וקיום עצמי ואינו תלוי במה שישראל מקדשים אותו כמו ימים טובים, וצ"ב יסוד הדברים בזה.

ג. ונראה ביאור הדברים דדברי האוה"ח בודאי מוסכמים הם שצריכים ישראל לשמור את השבת ובלא שימצא מי שישמור את השבת אין כוח ההשפעה של השבת מועיל, אמנם מה שמבואר בספרים שהשבת היא "קביעא וקיימא" הוא לחלק את קדושת השבת מקדושת המועדים ולומר שבקדושת המועדים בלא ההשתתפות של ישראל ליכא קדושה כלל ועיקר בימים אלו, דכל ענין קביעת הימים נעשה ע"י בי"ד של מטה ויש לבי"ד את עיקר הכוח בקביעת קדושת היום, וכמו שמבואר בדברים רבה (פרשה ב, יד) "אמר רבי יוחנן כשמתכנסין מלאכי השרת לפני הקב"ה לומר אימתי ראש השנה אימתי יום הכפורים הקב"ה אומר להם לי מה אתם שואלים אני ואתם נלך אצל בית דין של מטה", אמנם קדושת השבת שהיא קביעה וקיימא היינו שעיקר קביעות הקדושה בזה אין חלק לישראל, שהשבת קבועה מאליה, אבל עדיין צריכים להשפעתה בפועל שיקיימו אותה ובלא זה אין את ההשפעה של קדושת השבת בפועל.

ונראה להטעים הדברים, דהנה מצינו בגמ' שבת (ק"ט א') שהשוו את השבת שהיא כתבלין, וז"ל הגמ' שם, "א"ל קיסר לרבי יהושע בן חנניא מפני מה תבשיל של שבת ריחו נודף אמר לו תבלין אחד יש לנו ושבת שמו שאנו מטילין לתוכו וריחו נודף, אמר לו תן לנו הימנו, אמר לו כל המשמר את השבת מועיל לו ושאינו משמר את השבת אינו מועיל לו". ומשל למה"ד, לחולה שאמר לו הרופא שצריך לקחת איזה סם ולבשל אותו על האש ואז יריח ממנו ויתרפא, ובא אחד והניח לחולה קדירה עם הסם כשהיא מכוסה והבעיר תחתיה האש, והרי עכשיו יש לחולה את סגולת הריפוי לידו ממש, אמנם כל זה אינו מועיל לחולה רק אם יריח את הסם אבל כל זמן שהקדירה מכוסה ואין ריח הסם נודף אין מועיל לו כלום, כן הוא בענין קדושת השבת שחז"ל הגדירו אותה שהיא כתבלין ש"ריחו נודף", דקדושת השבת קיימת ועומדת גם בלי מעשי בני האדם, אך כדי להשפיע את קדושת השבת לישראל צריך שיהיה "ריחה נודף", וכיצד נעשה ריחה נודף ע"י שומרים את השבת, וכמו שאמר רבי יהושע בן חנניא לקיסר "כל המשמר את השבת מועיל לו ושאינו משמר את השבת אינו מועיל לו", דלהשפיע את קדושת השבת להיות ריחה נודף צריך לשמור את השבת ורק אז הריח מועיל ומשפיע את הקדושה על ישראל.

נמצא לפי דברינו שיש ב' בחינות להשפעת קדושת השבת; האחד הוא עצם קביעות הקדושה ובוה נאמר שהשבת היא "קביעא וקיימא" דהיינו שקדושתה באה מלמעלה בלא שיש לתחתונים השתתפות בקביעת עיקר הקדושה, אמנם יש את הבחינה הב', דגם לאחר שעיקר הקדושה

קיימת ענין השפעתה אינו מתקיים בארץ אלא רק אם יש מי ששומר את השבת, ועל החלק זה שבקדושת השבת נאמר "אם אין מקיימים שבת אין שבת", ובענין זה השפעת הקדושה בפועל באמת תלוי בנו בשמירת השבת שלנו, ולפי מידת שמירת השבת שנעשה אנו באותה מידה תהיה השפעת קדושת השבת בעולם.

ד. ובדרך זו נראה לבאר יסוד מחלוקת רבי חנינא ורבי ינאי, דשניהם מודו להא דביסוד הדברים יש בשבת ב' עניינים אלו של קדושה שמצד אחד עיקר קביעת קדושתה הוא "קביעא וקיימא", ומצד השפעתה עלינו הוא המידה שאנו מכינים את עצמינו לקבלת ושמירת קדושתה, אמנם הם נחלקו איך יש לנהוג בכניסת השבת ולפי איזו בחינה יש להתייחס בכניסת השבת בהנהגה שלנו; דרבי חנינא סובר שבשעת כניסת השבת כיון שקדושת השבת יורד מאליו בלא קשר למעשינו לכן בשעת כניסת השבת אנו צריכים לנהוג בזה כמנהג המלך שצריכים לצאת לקראתו, והמנהג שצריכים לנהוג במלך הוא לצאת לקראתו להראות כבוד מלכותו בשעה שמגיע אל העיר ולכן גם אנו צריכים לצאת לקראת השבת שהיא כמלך, ואף שהשפעת קדושת השבת עלינו תלויה במעשינו אבל ענין כניסת השבת בכניסתה הוא נעשה מאליו בלא קשר למעשינו ובזה צריכה להיות ההנהגה כמלך.

ורבי ינאי סובר דאמנם עיקר השראת קדושת השבת הוא מאליו ואינו תלוי בנו, אבל אנו צריכים לנהוג בכניסת השבת לפי מה שקדושת השבת נוגעת לנו ומחייבת אותנו, וכיון שהשראת קדושת השבת בפועל היא לפי מידת ההכנה שלנו לקבלת קדושתה ממילא גם אנו צריכים לנהוג בה בדרך זו, ולכן רבי ינאי "מתעטף וקאי ואמר בואי כלה בואי כלה", שהיה לובש בגדי שבת שהוא מצות כבוד שבת ואמר בואי כלה בואי כלה כמנהג החתן שהוא מצפה לכלה, וזה ממש כדוגמת החתן שממתין לבוא הכלה ולאחר מכן הוא עושה את כל מעשה הקידושין והכל תלוי במעשיו, וכדרך שכתב הר"ן בנדרים (דף ל' א') שהאשה בקידושיה "מסכמת לקדושי האיש היא מבטלת דעתה ורצונה ומשוי נפשה אצל הבעל כדבר של הפקר והבעל מכניסה לרשותו", דהיינו שהאשה אין לה חלק פעיל בעצם מעשה הקידושין אלא כל הקנין עושה הבעל והיא משוה נפשה כדבר הפקר כדי שיחול בה מעשה הבעל, וכן הענין גם לגבי היחס שבין השבת לישראל שהשראת הקדושה בפועל תלוי רק במעשה שלנו, ולכן בשעת כניסת השבת צריך לנהוג בו כמנהג החתן שהכל תלוי במעשיו ולעמוד במקומו שהיא תבוא אליו, אלא שצריך לעשות כל הנצרך לקיום הקשר והשפעת קדושת השבת, ובקבלת שבת הנצרך לקיום שמירת השבת הוא ההתעטפות לכבוד שבת והקבלת פניה כראוי כמנהג החתן שאומר "בואי כלה בואי כלה".

ה. וברמב"ם פרק ל' מהל' שבת ה"ב הביא הלכה זו שצריך להקביל פני שבת וז"ל, "איזהו כבוד וכו' ומתעטף בציצית ויושב בכבוד ראש מיחל להקבלת פני השבת כמו שהוא יוצא לקראת המלך, וחכמים הראשונים היו מקבצין תלמידיהן בערב שבת ומתעטפים ואומרים בואו ונצא לקראת שבת המלך" עכ"ל. ודברי הרמב"ם צ"ע דלכאורה הוא סותר דברי עצמו, דבתחילה כתב "ויושב בכבוד ראש ומיחל להקבלת פני השבת", ואח"כ ממשיך ואומר "כמו שהוא יוצא לקראת המלך", ואם הוא יושב איך דומה זה ליוצא לקראת המלך.

ונראה לבאר דברי הרמב"ם עפ"י מש"כ בעץ יוסף (בביאורו לעין יעקב ב"ק ל"ד ב') וז"ל, "כתוב בסידור שער השמים יש רבים שדימו מכאן שצריך לצאת החוצה השדה לקבל שבת, ותמיהא לי מלתא טובא שהרי השבת אינו בא מדרך השדה אלא מדרך עליון מלמעלה למטה. לכך נראה לי דהאי יוצא אין הכוונה לצאת בפועל אלא ה"ק בואו ונמצא כלומר לא נמתין עד שהיא תבוא מאליה אלינו ואז נקבל אותה אלא בואו נקדים מחול על הקודש שזה שאנו יוצאים מהחול לקראתה קודם בואה בענין שאין שבת באה אלא לזמן בואה, אמנם אלו מקדימים מה שמוסיפין מחול על הקודש כמי שמקדים לקראת המלך קודם בואו שמתחילין חייליו לבא וכך חיילי שבת באים ואנו מקדימים לקראתה והיינו ונצא לקראת כו' כדפרישית", ובהמשך הדברים שם הוסיף "אבל בקונט' האר"י ז"ל אי' וז"ל ויצא השדה כדי להקביל שבת ויאמר לכה דוד נצא השדה וכו'".

עכ"ל. ועי"ש בהמשך הדברים שפירש מחלוקת רבי חנינא ור' ינאי אם צריך לצאת לקראת השבת לשדה ממש או שא"צ לצאת אלא עומד במקומו ומוסיף מחול על הקודש.

ומעתה י"ל דהרמב"ם סובר כמו שכתב בעץ יוסף דאין לומר כלפי שבת שצריך לצאת לקראתה השדה כיון שהיא באה מלמעלה ולכו"ע אין משמעות לזה שיוצא לקראתה לשדה כמו שיוצא לקראת מלך בו"ד, וכל מה שנחלקו האמוראים הוא רק באופן האמירה לבד באיזה צורה יש לנהוג כשמקבילים פני שבת, דר' חנינא ס"ל שצריך להקביל פני שבת כדרך שמקביל פני מלך ולכן נקט "בואו ונצא לקראת כלה מלכתא ואמרי לה לקראת שבת כלה מלכתא", שצריך לומר שבא לקראת השבת שהיא כמלך, רבי ינאי "מתעטף וקאי ואמר בואי כלה בואי כלה" שצריך לומר שהוא בא לקראת כלה וכך הוא גם צריך להרגיש בשעת כניסת השבת.

והרמב"ם פסק להלכה כרבי חנינא שהשבת היא כמלך ולכן נקט שיושב ומיחל להקבלת פני שבת "כמו שהוא יוצא לקראת המלך", ועל זה הוסיף הרמב"ם "וחכמים הראשונים היו מקבצין תלמידיהן בערב שבת ומתעטפים ואומרים בואו ונצא לקראת שבת המלך" שהם נהגו לומר את זה בפה, דעיקר העניין הוא שההרגשה בקבלת שבת צריכה להיות כמו שמקבל פני המלך, וחכמים הראשונים היו אומרים בואו ונצא לקראת שבת המלכה.

ענף ב'

ו. והנה מצאנו דבר חדש בהגדרת קדושת השבת בספר "שבת מלכתא" להג"ר שמשון פינקוס זצ"ל (ח"ג פי"ג) וז"ל שם, "והנה בכלל ענין השבת רואים אנו בדברי חז"ל שמתייחסים הם אל השבת כאל אישיות, וכמאמר חז"ל (ב"ר יא, ט) אמרה שבת לפני הקב"ה וכו', מה שלא מצאנו כן בשום מצוה אחרת, חוץ מהתורה עצמה, שיהיו התפילין מדברים או המזוזה או השופר, אבל אצל השבת - השבת מדברת, השבת באה, השבת הולכת, קבלת שבת, מלוה מלכה, שזה אישיות הנקראת שבת, ואותה מקבלים ולכבודה מכינים. וצ"ב מי היא האישיה הזו, האם זאת מצות השבת עצמה, ולמה דוקא בשבת רואים התייחסות בצורה אישית ולא בשאר מצוות.

אבל האמת שהאישיה של השבת אינה השבת, אלא השכינה הקדושה, ששבת היא שמו של הקב"ה, ומה שאומרים בואי כלה - היינו כלפי השכינה הקדושה, וקבלת שבת היא קבלת פני השכינה.

והכל כמו שמתבאר בכל הקונטרס הזה, דכל מהות השבת היא שהעולם כולו שובת - ע"י גילוי ענין חידוש העולם ונשאר השם לבדו ביום השבת, והאישיה של שבת הוא השי"ת המשרה שכינתו בתוכנו דרך השבת, נמצא שכאשר נכנסת השבת - יחוד השי"ת מקיף את כל מציאות העולם... וקבלת שבת היא קבלת פני השכינה... ומעתה גם בענין ההכנה המיוחדת רק לשבת קודש, למה דוקא במצות שבת יש את חיוב ההכנה, הוא ג"כ מפני טעם זה, שהשבת היא כביכול אישיות ממשית ולא מצוה ומעשה גרידא". עי"ש כל דבריו.

ובאמת יש להתבונן דהנה בנוסח של קבלת שבת תופס מקום מרכזי הפיוט המפורסם "לכה דודי" לרבי שלמה אלקבץ זצ"ל, ויש לבאר מה ביאור המילים "לכה דודי לקראת כלה פני שבת נקבלה". ועי' בספר ענף יוסף (וכן פי' הגרש"ר הירש) ש"דודי" הוא הקב"ה, שאנו קוראים כביכול ל"דודי" לבוא ביחד עמנו לקראת השבת, וה"כלה" פירש העץ יוסף שזה קאי על השבת עפ"י המדרש (בראשית רבה יא, ח) שאמר הקב"ה לשבת "כנסת ישראל היא בן זוגך", וכלל ישראל יוצאים לקראת שבת כמו חתן שיוצא לקראת כלה. ברם בפירושו ענף יוסף כתב ש"כלה" היא

השכינה, ועפ"י דברי הרב פינקוס שהבאנו י"ל בפשיטות ששבת והשכינה הם דבר א', ונמצא שהכל הולך אל מקום אחד שיוצאים לקראת השכינה שהיא השבת.

אמנם יש להבין מהו עומק הענין שאנו קוראים כביכול להקב"ה להשתתף עמנו ולבוא לקראת השבת, ועוד יש להבין אם נפרש ש"כלה" היינו הקב"ה איך שייך ש"דודי" שהוא הקב"ה כביכול יבוא עמנו לקראת ה"כלה" שהוא השכינה דלכאורה היינו הך ואיך שייך לומר שיבוא עמנו הקב"ה לקראת השכינה והרי הקב"ה הוא השכינה, ואף שבודאי יש בזה עניינים עמוקים מ"מ צריכים אנו לאחוז בקצה הענין כדי להבין יסוד הדברים.

ז. והנה מצאנו חילוק לשונות באופן שאנו קוראים להקב"ה, שבכל מקום כשמדברים על הקב"ה אנו אומרים בלשון זכר, כמו "ה' איש מלחמה" וכן "אני ראשון", וגם אנו אומרים שהקב"ה הוא מלך דהוי לשון זכר, אמנם כלפי השכינה מצאנו שקוראים אותה בלשון נקבה, וכמו שמצינו (ב"ר יא, ח) "תני ר' שמעון בן יוחאי אמרה שבת לפני הקב"ה לכלן יש בן זוג ולי אין בן זוג אמר לה הקב"ה כנסת ישראל היא בן זוגך", והיינו ששבת - שהיא כדברי הרב פינקוס השכינה - נקראת בלשון נקבה, וכן מצינו שאמר משה רבינו לבני ישראל על מעשה המשכן "יהי רצון שתשרה השכינה במעשה ידיכם" ואמר זה בלשון נקבה, ויש להבין שורש הדברים במה יסוד החילוק. ונראה בביאור הדבר דהקדס, והנה ידועים הדברים שלנבראים אין שום שייכות ואחיזה בעצם גדלותו ית' כלל וכמו שיסד הרמח"ל בכמה מקומות, וכל המושג שיש לנו אליו ית' הוא רק ביחס למדותיו באיזה בחינה הוא מתגלה לנו ואיך הוא מנהיג את הבריאה, ובאיזה מידות וכוחות הוא מתנהג עמנו, ונמצא שכל מה שאנו מדברים ומגדירים את הי"ת הוא רק ביחס למה שהוא מתגלה אלינו ומשפיע עלינו.

והנה החילוק בין כינוי בלשון זכר לכינוי בלשון נקבה הוא, שהזכר הוא מבטא את מי שמביא ומשפיע את הכוח הראשון שאינו גמור ומתוקן עד תכליתו, והנקבה הוא לוקח את מה שמביא הזכר ומגדלו ומפתח אותו ומביא אותו לידי גמר והשלמה, והיסוד לזה הוא בענין ההולדה שהזכר משפיע אל האשה והיא מקבלת ומפתחת עד שנוצרים חיים חדשים. גם עול הפרנסה מוטל על האיש וכמו שנתקלל האדם "בזעת אפיך תאכל לחם" והוא מביא הביתה התבואה והפירות או בימינו את המעות, והאשה מתקנת אותם לאכילה מבשלת ואופה ומכינה מהם מאכלים נאים.

ומעתה יבואר למה אנו מכנים להקביה בלשון זכר, כי הוא ית' ברא את העולם וכל כוחות הטבע והמציא לנו את הכוחות כדי שאנו נוכל להשתמש בהם ולגדל ולחזק את העולם, והוא לא גמר את העולם להעמידו על תיקונו ותכליתו אלא השאיר לנו את העבודה להשלים את בנין העולם ולהביאו לידי תיקון, ובזה הוא ית' כביכול "זכר" שהוא נותן ומשפיע מה שכל הבריאה צריכה, אבל עלינו מוטל לקחת את השפעת טובו ית' שהכין לנו את העולם ולגדלו ולחזקו, ובזה כנסת ישראל היא בבחינת "נקבה" שמוטל עלינו עם הסגולה של הקב"ה לקחת את העולם ולעשות מצוותיו ולהפיץ את אור הקדושה והרוחניות בכל הארץ.

ובאמת עיקר הרעיון שהקב"ה העמיד את העולם בתור בסיס שעם ישראל צריכים להשלים ולתקן אותו, הוא מדרש מפורש בתנחומא פרשת תזריע (אות ה) וז"ל שם, "מעשה ששאל טורנוסרופס הרשע את רבי עקיבא איזה מעשים נאים של הקדוש ברוך הוא או של בשר ודם, אמר לו של בשר ודם נאים, אמר לו טורנוסרופוס הרי השמים והארץ יכול אדם לעשות כיוצא בהם, אמר לו רבי עקיבא לא תאמר לי בדבר שהוא למעלה מן הבריות שאין שולטין עליו אלא אמר דברים שהם מצויין בבני אדם. אמר לו למה אתם מולין, א"ל אני הייתי יודע שעל דבר זה אתה שואלני ולכך הקדמתי ואמרתי לך שמעשי בני אדם משל הקב"ה הביא לו רבי עקיבא שבלים וגלוסקאות אמר לו א"ל אלו מעשה הקב"ה ואלו מעשה ידי אדם, אמר לו אין אלו נאים יותר מן השבלים, אמר לו טורנוסרופוס אם הוא חפץ במילה למה אינו יוצא הולד מהול ממעי

אמו, אי"ל ר"ע ולמה שררו יוצא עמו והוא תלוי בבטנו ואמו חותכו, ומה שאתה אומר למה אינו יוצא מהול לפי שלא נתן הקב"ה את המצות לישראל אלא לצרף אותם בהם ולכך אמר דוד (תהלים יח, לא) אמרת ה' צרופה" עכ"ל המדרש.

ויסוד דברי המדרש הם שהקב"ה ברא את העולם עם הכוחות הטמונים בו אבל לא ברא את העולם מתוקן, אלא הפקיד אותו ביד האדם והוא בכוח הבחירה שניתן לו יכול לתקן את העולם בקיום התורה ועשיית המצוות ועי"ז להגיע לדרגה גבוהה כמו שהיה אדה"ר קודם החטא, או לקלקל את העולם ולדרת מטה, והכל לפי בחירתו של האדם.

נמצא שבבריאת העולם הקב"ה הוא בבחינת "זכר" שברא את העולם במתכונתו ובמקומו והעמיד לנו את כל מה שאנו צריכים כדי לעשות מצוותיו ולהתעלות במעלות הרוחניות, ואנו בבחינת "נקבה" שמוטל עלינו לקחת את הכוחות הללו ולקיים בהם את המצוות שנתן לנו ובזה אנו מתקנים את העולם לתכלית הראוי; ולדוגמא הקב"ה ברא פירות ואנו מברכים עליהם ונוטלים אתרוג לשם מצוה, הקב"ה נתן מאכלים נאים ואנו יכולים לענג בהם את השבת, וכן בכל הדברים אנו יכולים לקדש את החומר ולתת לו משמעות לרוחניות ועבודת ה', אפשר לקחת את השינה ולהפוך אותה מדבר גשמי שאין לו ערך לצורך רוחני שע"ז יכול לקום בבוקר למחר עם כוחות חדשים לעבודת ה', ובכל זה אנו צריכים לקחת מה שנתן לנו הקב"ה להיות משמש וסיוע למצוות ועבודה רוחנית.

ובבחינה זו נקראים ישראל "כלה", כי היחס בין ישראל להקב"ה הוא שישראל הם כמו הכלה של הקב"ה שהוא הבעל שנותן את הכוחות וישראל הם האשה שמשתמשים בכוחות שהושפעו להם ומתקנים את העולם, וכשישראל עושים רצונו של מקום הם בבחינת האשה שלוקחת את הכוחות של הבעל ואת מה שנתן לה ומתקנת אותם כראוי, ובזה ישראל זוכים לקירבה הגדולה וכמו שכתב שלמה המלך בשה"ש דרך משל שהוא כדרך הקירבה של האשה לבעלה, אבל כשאין עושים רצונו רח"ל ואין מקיימים המצוות אז הנביא ממשיל את ישראל כאשה שבגדה בבעלה והלכה אחרי אחרים, כי התפקיד של האשה הוא לקחת מהבעל ולשמש אותו ואם היא לוקחת את מה שהבעל משפיע לה והולכת ומשמשת בזה לאחרים הרי היא בוגדת בו, ולכן אם לוקחים את הכוחות שנתן לנו הקב"ה ומשתמשים בהם נגד רצונו של מקום הוא דומה לאשה שמזנה תחת בעלה והולכת אחרי אחרים.

ח. והנה יש להבין לאחר שאנו מקיימים המצוות כראוי באיזה אופן אנו מקבלים את השפעת הקדושה, ואיך בא ההתרוממות אצל בני האדם ע"י עשיית המצוות. והביאור בזה הוא שאנו זוכים ע"י קיום המצוות להשראת השכינה, וכמו שעשרה המתפללים הוא מקום של השראת השכינה וכן בסוכה הוא מקום של שכינה, כך בכל המצוות כולם ע"י קיום המצוה זוכים להשראת השכינה.

אמנם עדיין צריך להבין שהרי קיום המצוה הוא ענין גשמי כגון נטילת לולב וכדו' ואיך תבוא ההשפעה הרוחנית מתוך קיום מעשה גשמי, התשובה לזה היא שע"י קיום המצוות המעשה הגשמי מתרומם ומקבל תוכן רוחני ודרכו אנו מקבלים את השראת השכינה, ובבחינה זו גם הקב"ה הוא בבחינת "נקבה" שמעלה ומתקן את הגשמיות, שמתחילה הקב"ה הוא בבחינת "זכר" שנתן לנו את הכוחות והבריאה כולה שהם ענין גשמי כדי שנקיים מצוותיו ואנו בבחינת "נקבה" מצווים לקיימם ולהשתמש בכוחות הללו לתקן את העולם, אבל לאחר שאנו מקיימים את המצוות ההשפעה הרוחנית היא למעשה מאת הקב"ה וכאן מעשיו ית' הם עצמם בבחינת "נקבה" שמעלה ומתקן את הגשמיות למעלה רוחנית להיות השכינה שרויה בהם, ובכל מצוה ומצוה שמקיימים הקב"ה משרה את שכינתו יותר ויותר, וכל הוספה בהשראת השכינה הוא תוספת של עוד מדרגה קטנה כדי להגיע לשלימות הבריאה בהשראת שכינתו ית' בכל העולם להיות בדרגה של אדה"ר קודם החטא, וכדכתיב "וידעו כי אתה שמך ה' לבדך עליו על כל הארץ".

ט. ומעתה יתבאר לנו לפי כל זה כוונת רבי שלמה אלקבץ בפיוט "לכה דודי לקראת כלה" והוקשה לנו שאם דודי הוא הקב"ה וגם כלה היא השכינה איך שייך לומר ש"דודי" יבוא עמנו להקביל את פני ה"כלה" שהיא השכינה, דלכאורה היינו הך. ולפי כל מה שהקדמנו נראה ביאור הדברים, דהנה הזכרנו בתחילת הדברים שקדושת השבת "קביעה וקיימא" שהוא בא מאליו בלי סיוע שלנו, ובהשפעת הקדושה של השבת שבא מאליו הקב"ה הוא בבחינת "זכר" שכוח קדושה בא מעצמו בלי סיוע שלנו, אלא שמוטל עלינו להקביל כראוי את פני קדושה זו ולשומרה כראוי, וזה בעצם יסוד הענין של "קבלת שבת" שאנו מקבלים את השבת כראוי לה, וע"י מעשינו השבת מתקדשת ומתפשטת הקדושה לכל העולם, כי קיום כל העולם במשך השבוע הוא מכוח השבת וכמש"כ האוה"ח שהבאנו בתחילת הדברים "שהשבת הוא המקיים העולם כל ששת ימים ואחר עבור ששת ימים יבא שבת אחרת ויחייהו ויקיימהו עוד ששת ימים אחרים. ולך לדעת כי מציאות השבת מעולם הוא קיומו שמקיימים אותו כי אם אין מקיימים שבת אין שבת", וזה מה שסיים שם האוה"ח "ולזה כל המקדש את השבת פירוש מקיים ושומר קדושתו באמצעות זה ישנו לשבת ובאמצעותו מתקיים העולם" עכ"ל, והיינו שקדושת השבת היא המקיים העולם וע"י שאנחנו שומרים את השבת כראוי בא הקיום לעולם מקדושת השבת. וע"י שאנו שומרים את השבת כראוי הקב"ה חוזר ומשפיע לנו מקדושתו ואנו זוכים להשראת השכינה, ובזה הקב"ה כביכול הוא בבחינת "נקבה" שבשביל מעשינו משפיע לנו ומעלה אותנו בדרגה רוחנית יותר גבוהה.

ונמצא שבקדושת השבת יש שתי בחינות בהשפעת הקב"ה עלינו; ההשפעה הראשונה של קדושת השבת שהיא "קביעה וקיימא" היא בבחינת "זכר" שהקב"ה משפיע לנו את הקדושה הראשונה של השבת, ואנו מצוויים לקבל השפעה זו כראוי ולשמור את השבת וע"י שתפשט הקדושה לכל העולם וכלפי השפעה זו אנו בבחינת "נקבה" שצריכים לקחת את כוח ההשפעה ולהביאו אל תיקונו ותכליתו, ולאחר שאנו שומרים את השבת כראוי השראת השכינה שבאה מחמת זה הוא השפעה מחודשת של הקב"ה, ובזה מעשיו יתי' הם בבחינת "נקבה" שמעלה המעשים של שמירת השבת שלנו שתהיה בהם השראת השכינה.

ובזה יבואר כוונת הפייטן בתיבות "לכה דודי לקראת כלה" "דודי" היינו הקב"ה בבחינה שמוריד לנו קדושת השבת שהיא "קביעה וקיימא", ובזה הוא יתי' בבחינת "זכר" שמשפיע את הקדושה הראשונה, והשפעה זו היא כדי שנשמור את השבת כראוי וכדרך שנאמר "אם אין מקיימים שבת אין שבת" שאנו מצוויים לשמור את השבת כדי שתתקיים קדושתה בארץ. ואנו קוראים ואומרים "לכה דודי" היינו שיבוא הקב"ה בבחינה של "זכר" שהשפיע לנו את קדושת השבת שהיא קביעה וקיימא, ויבוא עמנו ויעזרנו לשמור את השבת כראוי ולעשות את החלק שמוטל עלינו לשמור את השבת כראוי, וע"י שנשמור את השבת נזכה שהקבלת פני השבת תהיה באמת "לקראת כלה" שיהיה בה השראת השכינה, ובזה הכוונה לבחינת "כלה" שהוא ה"נקבה" שמועיל לתקן ולהשלים את ההשפעה הראשונה.

ואנו מסיימים שהדרך לזכות להשראת השכינה זו הוא ע"י "פני שבת נקבלה", שע"י שנצא לקראת השבת בשמחה ונכבד אותה כראוי לה, אז בודאי נזכה לבחינה של "כלה" להיות בנו השראת השכינה של שבת, וקדושה זו תקיף את כל הבריאה להוסיף בה את גילוי מלכותו יתי' בעולם.

יא. והנה בטור סי' רצ"ב הקשה שביו"ט אומרים בשמונה עשרה נוסח שוה בכל התפילות ואילו בשבת תקנו לומר בשמונה עשרה בכל תפילה נוסח אחר. וכתב על זה וז"ל, "מפני שאלו שלש תפילות תקנום כנגד שלש שבתות, אתה קדשת כנגד שבת בראשית כמו שמוכיח מתוכו, ישמח משה כנגד שבת של מתן תורה דלכולי עלמא בשבת ניתנה תורה, ואתה אחד כנגד שבת שלעתיד" עכ"ל. ומבואר שיש ג' דרגות בשבת קודש, הא' הוא שבת של בריאת העולם, והב' היינו שבת של מתן תורה, והג' הוא שבת שלעתיד לבוא וג' שבתות אלו הם היסוד של ג' התפילות שאנו מתפללים בשבת. ובאמת כן מתבאר מתוך נוסח התפילות, שבליל ש"ק מדבר בשבת של מעשה בראשית, ואומרים "אתה קדשת את יום השביעי לשמך תכלית מעשה שמים וארץ", ובכל התפילה מזכירים רק ענין בריאת השבת וגדולת היום. והתפילה בשבת בבוקר הוא כנגד שבת של מתן תורה, ולכן אומרים "ישמח משה במתנת חלקו כי עבד נאמן קראת לו וכו' ושני לוחות אבנים הוריד בידו", אמנם שם מדבר גם על קבלת בני ישראל את השבת "וכתוב בהם שמירת שבת וכו' ושמרו בני ישראל את השבת לעשות את השבת וכו'", "ולא נתתו ה"א לגויי הארצות וכו' כי לישראל עמך נתתו וכו'". ובשבת במנחה הוא כנגד שבת שלעתיד לבוא ולכן אומרים "אתה אחד ושמך אחד וכו' יכירו בניך וידעו וכו'", שהוא מדבר בגילוי יחודו ית' בעולם שיהיה לעתיד לבוא.

והנה לאחר התפילה בליל ש"ק תקנו לומר "ברכת מעין שבע", והטעם שתקנו אותה מבואר בגמ' (ברכות כ"ד ב') שהוא מפני הסכנה שבתי כנסיות שלהם היו מחוץ לעיר וכדי שהמאחרים לא ישארו לבד בבית הכנסת התקינו לומר ברכת מעין שבע שהיא כמו חזרת הש"ץ מקוצרת שכוללת בתוכה את השמונה עשרה של ליל ש"ק בקיצור.

אמנם זה צ"ב שהרי בדברי הטור שהבאנו מבואר שהתפילה בליל ש"ק היא כנגד שבת בראשית, ולפי"ז גם ברכת מעין שבע שהיא חזרה על התפילה צריך להיות ענינה כנגד שבת בראשית, ועכשיו נבוא להתבונן בתיבות "ברכת מעין שבע" איך הוא כנגד תפילת שמונה עשרה; "מגן אבות בדברו" הוא כנגד אבות, "מחיה מתים במאמרו" הוא כנגד גבורות, "הא-ל הקדוש שאין כמוהו" הוא כנגד קדושת ה', ולפי סדר הדברים ההמשך צריך להיות כנגד "אתה קדשת" שמדבר כמו שביאר הטור על שבת בראשית, ואנו רואים בנוסח הברכה שאומרים "המניח לעמו ביום שבת קדשו כי בס רצה להניח להם", ויש להבין מה זה שייך לענין של שבת בראשית, שאם מדברים על שבת בראשית היה צריך להזכיר שהקב"ה ברא את השבת תכלית מעשה השמים והארץ, ומתוכן התיבות נראה שמדבר על קיום ושמירת השבת של בני ישראל וענין זה הרי שייך לתפילה של ש"ק בבוקר שהוא כנגד שבת של מתן תורה שמדבר על קבלת בני" את השבת, והדברים צריכים ביאור.

יב. אמנם לפי כל מהלך הדברים שכתבנו הוא מיושב שפיר, דבאמת "המניח לעמו ביום שבת קדשו" שייך לשבת בראשית ולבריאת השבת שהיה בבריאת העולם. וביאור הדברים, דכבר הבאנו לעיל (אות ב') את דברי האוה"ח הק' שכתב "ולך לדעת כי מציאות השבת בעולם הוא קיומו שמקיימים אותו כי אם אין מקיימים שבת אין שבת", ועוד הבאנו שם מדבריו שמאז בריאת העולם לא פסק שמירת השבת שבתחילה אדם הראשון שמר שבת ואח"כ שת בנו וכן במשך כל הדורות, וכל קיום העולם הוא בזכות שמירת השבת במשך כל הדורות מזמן בריאת העולם שהוא שבת בראשית, וא"כ עצם הקיום של "שבת בראשית" תלוי בקיום ושמירת השבת ע"י בני ישראל. ולפי"ז "המניח לעמו ביום שבת קדשו" הוא באמת אותו ענין עם "אתה קדשת את יום השביעי תכלית מעשה שמים וארץ", דהא דהא תליא, דאם אין את "המניח לעמו ביום שבת קדשו" אין קיום לשבת בראשית שהיא "תכלית מעשה שמים וארץ", דכדי שיהיה קיום לקדושת השבת ושיהיה "ריחה נודף" להשפיע מהקדושה שנקבעה ביום השבת בשעת בריאת

העולם עלינו, צריכים את שמירת השבת של בני ישראל, ואם אין את שמירת השבת על זה אמר רבי בגמ' שם "כל המשמר את השבת מועיל לו ושאינו משמר את השבת אינו מועיל לו".

ולפי דרכינו יבואר למה נוהגין לומר "ושמרו" בליל ש"ק לפני השמו"ע, דלפי דברי הטור הרי התפילה של ליל ש"ק היא כנגד שבת בראשית ומה יש להזכיר את ענין שמירת השבת של בני ישראל, וזה שייך לתפילה של שבת בבוקר שהוא כנגד מתן תורה לישראל ושמירת בני ישראל את השבת. אמנם לפי מהלך הדברים שאמרנו אף אמנם שתפילת הלילה היא כנגד שבת בראשית אבל בלא שמירת השבת אין לקדושת השבת קיום וגם לעולם אין קיום, וקודם שאנו מדברים בענין קדושת השבת ותכליתו "אתה קדשת את יום השביעי לשמך תכלית מעשה שמים וארץ", צריכים להקדים ולומר "ושמרו בני ישראל את השבת לעשות את השבת לדורותם", כי בלא זה אין קיום לעולם וגם לשבת בראשית עצמה, ולכן מקדימים ואומרים שבני ישראל שמרו את השבת ואז יש קיום לעולם ולקדושת השבת.

ובדרך זו יבואר גם מה שאומרים "מזמור שיר ליום השבת" ובוהו אנו מקבלים שבת, וכל הפרק שם מדבר על גדלות בריאת העולם וכוחות הטבע, ויש להבין מה זה שייך לשבת קודש, והביאור שבאמת כל קיום הטבע תלוי בשבת וגם בזכות הצדיקים שזכות זו היא המקיימת את העולם כמו שמסיים שם הפרק ואומר "עוד ינובון בשיבה וכו'".

ובספר נתיבות שלום ח"ב (שבת סוף מאמר שמיני) כתב וז"ל, "וכמו בקבלת שבת של ליל ש"ק כך אנו מוסיפים ואומרים תפילת נשמת כל חי גם בקבלת שבת של שחרית (וכמובא בכתבי האריז"ל שבאמירה זו מקבלים תוס' נפש דדוכרא), ואם אמנם לא נזכר כלל יום השבת בתפילת נשמת, אבל כל תוכנה הוא עיצומו של שבת, והיא כולה שירת הנשמה איך שכל הבריאה כ"כ טובה, וכל הנהגת הבורא היא רק חסד ורחמים, עד שנשמת כל חי תברך את שמך ה"א ורוח כל בשר תפאר ותרום זכרך מלכנו תמיד, ואילו פינו מלא שירה כים ולשונו רנה כהמון גליו ושפתותינו שבח כמרחבי רקיע וכו' אין אנחנו מספיקים להודות לך ה' או"א על אחת מאלף אלפי אלפים פעמים, ומונה והולך את כל הטובות הניסים והנפלאות עד כי כל פה לך יודה וכל לשון לך תשבע וכל עין לך תצפה וכו'. וכמו שבקבלת שבת בליל ש"ק אומרים זה הענין מזמור שיר ליום השבת, כך בקבלת שבת דצפרא דשבתא אומרים זאת בנשמת כל חי, ותוכן שניהם אחד הוא עיצומו של קדושת השבת שיהודי מאושר ושמח בש"ק מההנהגה העליונה" עכ"ל. ומבואר בדבריו שכל ענין ההנהגה של הקב"ה בעולם הוא שייך לשבת קודש, ולפי מה שכתבנו הדברים מקבלים משנה תוקף ויתר עומק, כי באמת המקור לקיום העולם הוא שבת קודש ושמירת קדושתה, וע"י ישראל שומרים את השבת כראוי ומכבדים אותה מתעצמת קדושתה וזה חוזר להיות משפיע עלינו מקדושתה.